

УДК 94 (477)

Олександр Добржанський

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УЧЕНИЙ, ПОЛІТИК, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

У статті автор висвітлює історичний портрет видатного українського ученого, політика та громадсько-політичного діяча С. Смаль-Стоцького.

Ключові слова: С. Смаль-Стоцький, Буковина, національно-державне відродження, громадсько-політичний діяч.

Серед творців українського національного відродження на Буковині другої половини XIX – перших десятиліть XX ст. одним з найбільш відомих як в Галичині, так і в Наддніпрянській Україні був Степан Осипович Смаль-Стоцький. Його поважали за багаторічне служіння українській справі, активну політичну діяльність, наукові та просвітницькі здобутки. В 30-х рр. XX ст. академік С. Смаль-Стоцький вважався одним з патріархів українського національного руху, найзаслуженішим українським політиком Буковини.

Народився Степан Смаль-Стоцький в с. Немилів Радеківського повіту Галичини 9 січня 1859 р. [1, арк. 34]. Його рідні були селянами середнього достатку. Батько Йосип пізніше став місцевим дяком. Дитяче виховання Степана було традиційне для тогочасної Галичини. Маючи 6 років Степан вступає до місцевої школи, а потім продовжує навчання у тривіальній початковій школі Радекова. Після цього його віддали до бурси при Ставропігійському інституті у Львові, де він у 1869 р. закінчив нормальну (тобто повну початкову) школу та вступив до Академічної гімназії.

Навчаючися у гімназії (спочатку Академічній, а потім Другій німецькій) Смаль-Стоцький бере участь у роботі учнівських гуртків, а в 1876 р. стає одним із засновників товариства, яке взяло на себе видання бібліотеки творів українських письменників [2, с. 49]. Це була перша подібного роду спроба, яку учні гімназії здійснювали під керівництвом професора І. Онишкевича. Тому видання назвали “Ігнатія Онишкевича Руська бібліотека”. Професор Онишкевич справив на Смаль-Стоцького великий вплив, став його духовним наставником під час навчання у Другій німецькій гімназії Львова і пізніше в студентські роки. Вже в гімназії С. Смаль-Стоцький захопився народовськими ідеями і порвав з москвофілами, які прагнули перетягнути його на свій бік ще в часи перебування у бурсі.

1878 р. С. Смаль-Стоцький поступив на філософський факультет Чернівецького університету. І з цього часу аж до початку Першої світової війни його діяльність пов’язана з Буковиною. Він слухав лекції І. Онишкевича (який з 1877 р. став професором української мови та літератури у Чернівецькому університеті), очолив українське студентське товариство “Союз”, яке в цей час значно активізувало діяльність. Будучи студентом опублікував у газеті “Діло” свою першу публіцистичну статтю, закликаючи інтелігенцію рішучіше брати на себе керівництво національним рухом [3].

Після закінчення Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький продовжив навчання у Віденському університеті, слухав лекції видатного славіста Ф. Міклошича, а в 1884 р. захистив дисертацію на тему “Процес аналогії у словозмінах руської мови” [4].

Цього ж року, за поданням Ф. Міклошича міністерство затвердило новоспеченого доктора слов'янської філології приват-доцентом Віденського університетус [2, с. 53].

1884–1885 навчального року С. Смаль-Стоцький працював у Відні, а 22 березня 1885 р. його іменовано екстраординарним професором Чернівецького університету [5, с. 206]. Перед приїздом до Чернівців він одружився з Емілією Заревич, дочкою пароха в Рожнові біля Снятина. Її дядько, Ф. Заревич, був відомим публіцистом, одним із засновників народовського руху 60-х років XIX ст.

У Чернівцях С. Смаль-Стоцький досить швидко став одним з лідерів українського національного руху краю. В різний час він очолював товариства “Руська рада”, “Руська бесіда”, “Руська школа”, “Союз хліборобських спілок “Селянська каса” та багато інших. 1892 року його обирають до Буковинського сейму, депутатом якого він залишався до 1912 р. З 1911 по 1918 р. С. Смаль-Стоцький депутат австрійського парламенту. За ініціативою С. Смаль-Стоцького у краї створюються десятки сільських читалень, відкриваються нові початкові школи, гімназії, спеціальні училища з українською мовою навчання. По всій Буковині виникають селянські каси, які мали на меті допомогти селянам вибратися з непростого економічного становища.

У 1903 р. С. Смаль-Стоцький разом з А. Ончулом, Б. Штравахером, М. Васильком створив депутатське об'єднання “Вільнодумний союз”, яке зробило чимало для модернізації суспільних відносин в краї.

Особливо великий вплив на громадські справи С. Смаль-Стоцький мав у 1904–1912 рр., коли виконував повноваження заступника маршалка крайового сейму. В газетах цього часу писали, що С. Смаль-Стоцький є керівником внутрішньої (тобто буковинської) політики українців, а М. Василько очолює зовнішню політику (тобто стосунки з вищими органами державної влади та поведінку в австрійському парламенті). Він був одним із засновників першої української політичної партії краю – “Національна рада русинів на Буковині”. У 1909 р. заснував селянську партію “Руска Рада”, а після її розпаду в 1912 р. став неофіційним лідером Української народної партії. Редагував газету “Хлібороб”, журнал “Руська школа” та співпрацював з газетами “Буковина”, “Руська рада”, “Україна” тощо.

С. Смаль-Стоцький не тільки проводив велику організаторську роботу. Він намагався теоретично осмислити український національний рух на західноукраїнських землях в цілому, окреслити найголовніші його завдання й тактичні принципи, дати відповідь на наболілі проблеми, які стояли не тільки перед українством Буковини, але й Галичини. 1896 року в 21 номері газети “Буковина” він вмістив велику працю “Політика реальна”. В ній чернівецький професор обґрунтовував поміркований курс в українському національному русі, дискутуючи з радикалами та частиною народовських лідерів, відкидаючи повністю можливість співпраці з москвофілами.

У 1885 р. С. Смаль-Стоцький разом з проф. Т. Гартнером розпочинає боротьбу за впровадження фонетичного правопису в українських навчальних закладах Галичини та Буковини. Цій проблемі вони присвятили статті “Нова руська школа”, “Про план науки руської мови в гімназіях” та брошури “Голос меншості в комісію по впорядкуванню українського правопису”, “Про руську правопись”, “Руська правопись” доводячи переваги фонетичного правопису для навчання дітей грамоти та безперспективність використання етимологічного правопису. Професори не обмежилися тільки науковими обґрунтуваннями а також організували громадські акції на підтримку своєї пропозиції. Проблема викликала гостру ідейну боротьбу з москвофілами. Завдяки наполегливості С. Смаль-Стоцького і Т. Гартнера в 1893–1894 рр. фонетику введено в народних школах Буковини та Галичини, а з 1895–96 навчального року, після неодноразових звернень товариства “Руська школа”, – і в усіх класах середніх шкіл. Боротьба, яка тривала близько десяти років, увінчалася перемогою.

На початку 90-х років XIX ст. С. Смаль-Стоцький разом з Т. Гартнером зайнявся підготовкою підручника української мови для середніх шкіл. Він побачив світ у 1893 р. і став досить популярним на західноукраїнських землях. У 1907 і 1913 р. вийшли друге і третє

видання цього підручника. Ці видання було дещо розширено, окремі параграфи (особливо стосовно іншомовних слів, імен власних та ін.) перероблено, вміщено додаток про ритміку української мови. В. Сімович особливо наголошував, що “Руська граматики” вносила багато нового в наукову термінологію. Частина термінів С. Смаль-Стоцький і Т. Гартнер придумали самі (прикметник, іменник, числівник, прислівник, оклик і т.д.), частину запозичили з інших мов або утворили на основі німецьких граматичних термінів (дієслово, дієприкметник, дієприслівник) [6, с. 10]. І. Огієнко ще у 1908 р. писав: “Творцями теперішньої нашої термінології треба вважати Степана Смаль-Стоцького і Федора Гартнера... Вони багато попрацювали, аби витворити термінологію відповідно вимогам української мови... Взагалі, про термінологію Смаль-Стоцького треба сказати, що се одна з найкращих спроб дати більш-менш наукову, вироблену на підставі народньої мови термінологію” [7, с. 111–113]. Термінологія “Руської граматики” утвердилася переважно в пізніших підручниках.

З 80-х років XIX ст. С. Смаль-Стоцький активно захоплювався історичними дослідженнями. Найбільше в той час його цікавила історія Буковини. Він збирав документи з минулого краю, ґрунтовно ознайомився з наявною літературою з цього питання. Одна за однією з’являються розробки на історичні теми у львівській “Правді” та в газеті “Буковина”. А в 1899 р. побачила світ узагальнююча праця “Буковинська Русь”. (На титулі книги вказано 1897 р., але вихід її затягнувся на два роки). Це була перша праця в українській історіографії, яка простежувала минуле українців Буковини з часів Галицько-Волинського князівства й до другої половини XIX ст. включно. С. Смаль-Стоцький аргументовано наголошував, що українці – автохтонне населення Буковини й проживали тут від давніх давен.

На початку XX ст. в Чернівцях С. Смаль-Стоцький став одним із організаторів і активним членом історичного товариства, неодноразово виступав у ньому на теми минувщини України. При товаристві у 1910–1911 рр. було організовано курси вищої освіти для селян, які також очолив С. Смаль-Стоцький.

Досить плідно в довоєнний період С. Смаль-Стоцький займався літературознавством. Ним опубліковано статті про творчість Ю. Федьковича, С. Воробкевича, І. Котляревського. С. Смаль-Стоцький був одним із перших, хто належно ще в 1898 р. оцінив великий талант молодого В. Стефаніка – тоді студента медицини.

З початком Першої світової війни С. Смаль-Стоцький, незважаючи на поважний вік, вступив до австрійської армії офіцером і був прикріплений до штабу Чернівецької бригади. Тут служив на різних посадах. В 1916 р. за пропозицією В. Сімовича він починає працювати у Фрайштадтському (Горішня Австрія) таборі українських військовополонених. Спочатку головним завданням С. Смаль-Стоцького мало бути владження стосунків між військовою адміністрацією австрійського табору й просвітнім відділом Союзу визволення України та організаціями військовополонених. Однак досить швидко й сам С. Смаль-Стоцький включився в просвітню працю. Протягом 1917 – першої половини 1918 рр. вів загальний курс української мови, української літератури, декламації та виразного читання, виголошував популярні лекції з історії України. Окремо готувалися виклади з шевченкознавства. Очевидці згадували: “...виклади професора С. Смаль-Стоцького з шевченкознавства набрали в таборі такої популярності, що аудиторія, розрахована на тисячу осіб, не могла всіх бажаючих вмістити. Так умів подати аналізу Шевченкових творів професор С. Смаль-Стоцький, що аудиторія з тисячею людей годинами сиділа й уважно вислухувала про “Великий Льох”, “Сон”, “Кавказ” та інше” [8, с. 113–114].

25 липня 1917 р. С. Смаль-Стоцького обрано головою Центральної Управи українських січових стрільців. Він доклав чимало зусиль, щоб піднести статус Центральної Управи, зробити її діяльність конкретнішою, наблизити до потреб стрілецтва, хоч можливостей для цього було не так уже й багато [9, арк. 1–2]. У квітні 1918 р. в Києві відбувся гетьманський переворот. С. Смаль-Стоцький, як і більшість західноукраїнських політиків, загалом, позитивно оцінювали цю подію. Вони покладали надію, що гетьман зможе стабілізувати ситуацію в Україні і навіть намагалися якось вплинути на антигетьманську опозицію. З цією метою С. Смаль-Стоцький навіть їздив у Київ. На той час він був уже досить добре відомим

на Наддніпрянській Україні. Ще до початку Першої світової війни кілька разів побував у Києві, мав стосунки з багатьма відомими людьми великої України, листувався з Б. Грінченком, М. Лисенком, М. Вороним, П. Житецьким, отримував поздоровлення від М. Коцюбинського, зустрічався з М. Міхновським, М. Левитським і багатьма іншими. Мав він чимало стійких прихильників у Східній Україні. Одним із тих, хто високо цінував діяльність С. Смаль-Стоцького, був С. Петлюра. Влітку 1918 р. С. Смаль-Стоцький особисто познайомився з П. Скоропадським.

Тому зовсім не дивно, що коли постало питання про заснування Української Академії Наук у числі 12 перших академіком-засновником став і С. Смаль-Стоцький. Це було заслужене визнання наукової цінності його ґрунтовної “Граматики” 1913 р., шкільних граматик, які на той час витримали вже три видання, навчальних посібників, виданих Гошеном у 1913–1914 рр., заслуг в реформуванні українського правопису, інших наукових праць, його високого авторитету як громадського діяча та керівника філологічної секції Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Вже на першому установчому засіданні історично-філологічного відділу Академії, 8 грудня 1918 року, Смаль-Стоцького обрано секретарем відділу, а 16 грудня 1918 р. – членом господарчого правління Академії. За ним закріплено кафедру історії української мови [10, с. 79–80]. У жодному із засідань Академії наук С. Смаль-Стоцький так і не зміг узяти участь, перебуваючи останні роки життя на еміграції. Однак він стежив за виданнями ВУАН і опублікував 1922 року в журналі “Славія” критичну статтю “Українська Академія наук в Києві”. В ній він досить різко виступив проти більшовизації поважної наукової установи. У другій половині 20-х років С. Смаль-Стоцький через М. Грушевського налагодив наукові контакти з Академією, опублікувавши декілька праць в журналі “Україна”. Однак посилення ідеологічного тиску в Радянському Союзі припинили ці стосунки.

Уже влітку 1918 р. ставало зрозумілим, що Австро-Угорщина та Німеччина зазнають поразки у війні, й це викличе зміни на карті Європи. Українські політичні лідери Східної Галичини та Буковини, разом із чехами, словенцями, хорватами й представниками інших народів Австро-Угорщини, прагнули добитися реформування імперії на засадах широкої національної автономії. З цією метою встановлювалися контакти між політиками окремих народів, робився певний тиск на владні структури. Вже у липні – серпні велися розмови про необхідність одного означеного дня проголосити національні конституанти – установчі збори держав - країв у порозумінні з імператором. У ці плани було втаємничено вузьке коло українських політиків, а серед них і С. Смаль-Стоцького. Коли настав час активних дій українців, С. Смаль-Стоцький перебував у Львові. Він узяв участь у роботі української конституанти 18–19 жовтня 1918 р. й заснуванні Національної Ради. У своєму виступі на цих історичних зборах, як і більшість галицьких політиків, Смаль-Стоцький підтримав ідею створення окремої держави з українських територій, що входили до складу Австро-Угорщини. Його лякали нестабільність у Великій Україні, соціалістичні спрямування більшості наддніпрянських політиків, більшовицька загроза.

Незабаром С. Смаль-Стоцький виїхав до Відня. Там його й застали події 1 листопада 1918 р. у Львові та проголошення Західно-Української Народної Республіки. С. Смаль-Стоцького включено до уряду тільки-но утвореної держави, за ним зарезервовано місце народного секретаря у справах освіти. Цю посаду він так і не обійняв (тимчасово обов’язки виконував О. Барвінський), залишаючись у Відні. Тут він деякий час очолював військове представництво ЗУНР і опублікував звернення до всіх українських вояків, яким повідомляв про створення української національної армії та про умови вступу до її лав українців і чужинців. Та вже 19 грудня 1918 р. керівництво Західно-Української Народної Республіки призначило С. Смаль-Стоцького послом у Празі.

З метою популяризації ідеї української державності, розвитку чесько-словацько-українських стосунків С. Смаль-Стоцький опублікував у Празі брошури “Львів – серце Західної України” та “Вигляди правдивої взаємності чесько-словацького і українського народу”. Вони були видані чеською та французькою мовами.

Чимало уваги С. Смаль-Стоцький приділяв організації прихильної для українців газетної кампанії, особливо у зв'язку з підписанням повоєнних мирних договорів, які розглядали питання мирного устрою Європи, згуртування української еміграції в Чесько-Словацькій республіці, яка швидко зростала. Дипломатичну місію С. Смаль-Стоцький очолював до 9-го вересня 1921 р., після чого здав свої повноваження представникові УНР, а сам працював у ролі радника.

У Празі С. Смаль-Стоцький дістав можливість продовжити свою професорсько-викладацьку та наукову діяльність. Це сталося завдяки заснуванню Українського Вільного Університету. С. Смаль-Стоцький із самого початку існування українського університету в столиці Чесько-Словацької республіки взяв активну участь у його роботі. Він увійшов до складу вищого керівного органу університету – Академічного Сенату. В 1922–1923 навчальному році був деканом, а в наступному – продеканом філософічного факультету. Деякий час очолював також комісію з підготовки наукових збірників університету, Товариство допомоги для українських учених, котрі опинилися в тяжкому матеріальному становищі тощо.

Повернення до викладацької діяльності стимулювало активізацію наукових вислідів академіка.

Найперше, С. Смаль-Стоцький продовжив розвінчення теорії праруської мови й цьому присвятив працю “Розвиток поглядів про сем’ю слов’янських мов і їх взаємне споріднення”, опубліковану в 1925 р. (Друге видання, значно доповнене – в 1927 р.). В ній він дав ґрунтовний огляд історії досліджень спорідненості слов’янських мов, розвитку окремих із них, аналізуючи доробок у цій справі Й. Добровського, П. Шафарика, О. Шахматова, В. Ягіча та інших найновіших публікацій. С. Смаль-Стоцький показав складність і заплутаність цієї проблеми й ще раз наголосив, що ідея О. Шахматова про праруську мову – це штучна конструкція, кількість аргументів на користь якої з розвитком порівняльної слов’янської філології зменшується. Так, він наголошував, що В. Ягіч називав 13 ознак праруської мови, але з часом, завдяки творам Лер-Сплавінського, Кульбакіна, Трубецького, їх кількість скоротилася до 3-х. Але й ці три ознаки, на думку С. Смаль-Стоцького, були хибними.

Цій же проблемі вчений присвятив ряд інших статей, опублікованих в українських і зарубіжних журналах. І як своєрідний заповіт академіка видруковано одну з останніх його праць – “Питання про східнослов’янську прамову”, в якій він іще раз наголосив на переконаності в своїй правоті й заявив: “Ніякої “праруської мови” ніколи не було, а всі живі слов’янські мови, між ними й українська, російська й білоруська, розвинулися прямо й безпосередньо з діалектів праслов’янської мови” [11, с. 5].

У 20-х роках ХХ ст. С. Смаль-Стоцький активно включився в правописну полеміку, пов’язану з розробкою нового правопису в Радянській Україні, який мав стати єдиним для всіх українських земель. Для державної правописної комісії він вислав ґрунтовний реферат, опублікував декілька статей, зокрема в “Літературно-науковому віснику”, “Україні”. Найбільше в цей час полемізував із академіком А. Кримським, звинувачуючи останнього в підтримці русифікаторських тенденцій у правописі. Погоджуючися з більшістю позицій, запропонованих комісією в Харкові, С. Смаль-Стоцький послідовно продовжував відстоювати ліквідацію апострофа, пом’якшення в словах “світ”, “цвіт” і т.п., написання “ся” окремо від дієслова та ін. Рішуче наполягав на тому, щоб правописні справи відділити від того, що належить до граматики, та, головне, зазначав: “Кому на тім залежить, щоби українська літературна мова одержала свій справдішній, їй вповні відповідний український правопис, той перш усього мусить прикласти усіх старань до того, щоб увільнити український правопис від занесених із чужих правописів, чужих українській мові невідповідних звичок. Українська мова, здобувши собі право державности і повну свободу розвитку, не може далі показуватися в світі “в латаній свитині”. Вона мусить нарешті вбратися в свою рідну, гарну, на неї шиту і добре припасовану одержу” [12, с. 315].

Однак чи не найбільше тішило його, як і давніше, дослідження творчості Т. Шевченка. В еміграції С. Смаль-Стоцький небезпідставно вважався одним із найкращих знавців цієї тематики. Марко Антонович в 90-х рр. ХХ ст. вважав, що “його інтерпретації дотепер неперевренені” [13, с. 191].

В інтерпретації С. Смаль-Стоцького, Т. Шевченко – державник, який закликає до самовідданої боротьби за вільну, політично й культурно незалежну Україну, де б кожний громадянин мав рівне право (“без хлопа і пана”). Ця незалежна Україна бачилася йому в творах Шевченка як республіка з новим і праведним законом, а на чолі республіки – президент, котрий, за історичною традицією українською, називається гетьманом. Але поряд із цим С. Смаль-Стоцький підкреслює, що в Шевченкові – ні крихіточки того шовінізму, того месіянізму, яким саме “визначаються передові тодішні люди між москалями, поляками й ін. Усі народи обіймає Тарас своєю любов’ю” [14, с. 17].

Дослідженням творчості Т. Шевченка С. Смаль-Стоцький займався до останніх років свого життя. В 1934 р. найкращі свої статті він опублікував окремою книгою “Т. Шевченко, інтерпретації”, що вийшла як 25-й том праць Українського наукового інституту в Варшаві. Однак і після цього наполеглива робота тривала. Остання стаття з цього великого циклу побачила світ уже по смерті автора, в 1939 р. Присвячувалася вона деяким передсмертним віршам Т. Шевченка й позначена глибиною аналізу, багатством думок, тобто стала прекрасним підсумком великої роботи протягом кількох десятиліть.

Ще одна справа, якій С. Смаль-Стоцький віддав чимало сил в останні роки життя, це товариство “Музей Визвольної Боротьби України”. Воно уконституювалося 25 травня 1925 р. в Празі. Першим головою товариства був академік І. Горбачевський, а незмінним директором Музею протягом 20-х – 30-х років – Д. Антонович. Серед членів-фундаторів знаходимо й прізвище С. Смаль-Стоцького. 8 квітня 1935 р. його обрано головою товариства. Він усією душею віддався справам Музею, вважаючи, що придбаний для нього будинок має стати не тільки сховищем зібраних цінних експонатів і документів, а й центром усього українського життя в Празі, своєрідним Українським Народним Домом. Ним опубліковано відозву “Одна ясна думка – одна мета”, яка справила сильне враження на українську еміграцію не тільки Праги, й Берліна, Варшави, Відня та інших міст.

У квітні 1938 р. його обрано почесним членом Музею Визвольної Боротьби України в Празі. На той час він був почесним членом більш як десятка різних товариств Буковини й Галичини, зокрема “Руської Бесіди”, “Української школи”, “Союзу”, “Запорожжя” у Чернівцях, “Просвіти” у Львові та ін. У грудні 1937 р. надійшов лист зі Львова, в якому повідомлялося: “Високоповажного добродія, проф. д-ра С. Смаль-Стоцького підписаний виділ Наукового товариства ім. Т. Шевченка має честь повідомити Вас отсим, що наші звичайні загальні збори, дня 26-го грудня 1937 р., іменували Вас почесним членом НТШ в признанні великих заслуг Ваших для нашої науки і культури” [15, арк. 1].

Ще в 1936 р. С. Смаль-Стоцький переніс дві складних операції на шлунку. Протягом першої половини 1938 р. стан здоров’я його кілька разів погіршувався. Черговий приступ стався в ніч з 7 на 8 серпня. Лікарі помістили хворого в один із празьких санаторіїв. Та полегшення не приходило, й 17 серпня в другій половині дня С. Смаль-Стоцький помер. У ці останні дні біля нього постійно був син Роман, якому він зробив останні розпорядження, залишаючись свідомим своїх дій майже весь час. У заповіті С. Смаль-Стоцький просив не класти на домовину квітів і вінків під час похорону, а всі гроші, які б мали на це йти, жертвувати для Музею Визвольної Боротьби України. І ще останньою волею покійного було бажання, щоб поховали його біля дружини Емілії в Кракові.

30 вересня 1938 р. відбулись похорони в Кракові. Останнє пристановище С. Смаль-Стоцький знайшов біля своєї дружини, як і заповідав. Скорботні академії з приводу смерті С. Смаль-Стоцького провело Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові 20 листопада, Український Науковий Інститут у Берліні – 2 листопада, Український науковий інститут у Варшаві – 2 грудня, Український Академічний комітет у Празі – 6 грудня 1938 р. Панахиду в греко-католицькій парафіяльній церкві м. Чернівці відправили 27 вересня 1938 р.

Академік С. Смаль-Стоцький – велична постать українського національного руху, наукового і культурно-освітнього життя України кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. В історії він залишив по собі пам'ять як видатний політик, патріот, оригінальний вчений, який все своє життя поклав на вівтар служінню України.

Список використаних джерел

1. ЦДДА України (Львів), ф. 2а, оп. 4а, спр. 5845, арк. 34.
2. Д-р. Степан Смаль-Стоцький // Буковинський православний календар на рік звичайний 1894.
3. *Смаль-Стоцький Ст.* Листи з Буковини // Діло. – 1880. – Ч. 40.
4. *Smal-Stockij S.* Ueber die Wirkungen der Analogie in der Deklination des Kleinrussischen. – Wien, 1884. – 98 s.
5. *Wagner R.* Alma Mater Franzisko Josephina. – München, 1979. – S. 206.
6. *Сімович В.* С. Смаль-Стоцький як шкільний діяч і педагог. – Львів, 1939. – С. 10.
7. *Огієнко І.* Історія української граматичної термінології // Записки Українського Наукового Товариства в Києві. – Київ, 1908. – Кн. 1. – С. 111–113.
8. *Дубрівний Р.* Культурно-просвітня робота в таборі Фрайштадт // Союз Визволення України. – Нью-Йорк, 1979. – С. 113–114.
9. ЦДАВО України, ф. 4456с, оп. 1, спр. 24, арк. 1–2.
10. *Записки* історично-філологічного відділу Української Академії Наук. – К., 1919. – Кн. 1. – С. 79–80.
11. *Смаль-Стоцький С.* Питання про східнослов'янську промову // Записки НТШ. – 1937. – Т. 155. – С. 5.
12. *Смаль-Стоцький С.* Правописна справа // Літ.-наук. вісн. – 1926. – Кн. 7–8. – С. 315.
13. *Марко Антонович.* Олександр Кониський // 125 років київської української академічної традиції. 1861–1986. Збірник. – Нью-Йорк, 1993. – С. 191.
14. *Смаль-Стоцький С.* Т. Шевченко, інтерпретації. – Варшава, 1934. – С. 17.
15. ЦДДА України (Львів), ф. 309, оп.1, спр. 396, арк. 1.

Oleksandr Dobrzhansky

STEPAN SMAL-STOCKY – THE FAMOUS SCHOLAR, POLITIC AND PUBLIC FIGURE

In the article the author reflect the historical portrait of the famous Ukrainian scholar, public and political figure – S. Smal-Stocky.

Key words: S. Smal-Stocky, Bukovyna, national and statehood revival, public and political figure.